

Υπόθεση C-301/23

**Σύνοψη αιτήσεως προδικαστικής απόφασεως κατά το άρθρο 98,
παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου**

Ημερομηνία καταθέσεως:

10 Μαΐου 2023

Αιτούν δικαστήριο:

Sąd Okręgowy w Warszawie (Πολωνία)

Ημερομηνία της απόφασης του αιτούντος δικαστηρίου:

16 Ιανουαρίου 2023

Ενάγων:

AJ

Καθής:

Bank BPH S.A.

Αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης

Ακυρότητα της σύμβασης – Καταχρηστικές συμβατικές ρήτρες – Μη δέσμευση του καταναλωτή από ορισμένες συμβατικές ρήτρες – Υποχρέωση του δικαστηρίου να ενημερώνει τον καταναλωτή για τις έννομες συνέπειες της κήρυξης της ακυρότητας της σύμβασης

Αντικείμενο και νομική βάση της αιτήσεως προδικαστικής απόφασεως

Ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, ιδίως του άρθρου 3, παράγραφος 1, του άρθρου 4, παράγραφος 2, του άρθρου 5, του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, καθώς και της αρχής της αποτελεσματικότητας· άρθρο 267 ΣΛΕΕ.

Προδικαστικά ερωτήματα

1. Έχουν τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις

καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, καθώς και η αρχή της αποτελεσματικότητας, την έννοια ότι απαγορεύουν τη δικαστική ερμηνεία εθνικών διατάξεων σύμφωνα με την οποία ο καταναλωτής δεν μπορεί να ασκήσει βασίμως αγωγή με αίτημα να διαπιστωθεί ότι η σύμβαση την οποία συνήψε περιέχει συμβατικές ρήτρες που δεν τον δεσμεύουν ή ότι η σύμβαση είναι άκυρη στο σύνολό της;

2. Έχουν τα άρθρα 4, παράγραφος 2, και 5 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, την έννοια ότι η απαίτηση κατά την οποία οι συμβατικές ρήτρες πρέπει να συντάσσονται με σαφή και κατανοητό τρόπο πληρούται στην περίπτωση σύμβασης δανείου συνδεδεμένου με την αξία ξένου νομίσματος, όταν η τράπεζα έχει παράσχει στον δανειολήπτη:

ιστορικό διάγραμμα της συναλλαγματικής ισοτιμίας του εν λόγω ξένου νομίσματος προς το εγχώριο νόμισμα, από το οποίο προκύπτει ότι, επί σειρά ετών, η ισοτιμία αυτή έχει μεταβληθεί κατά αρκετές δεκάδες ποσοστιαίες μονάδες,

μια προσομοίωση από την οποία προκύπτουν οι επιπτώσεις που θα είχε στο ποσό των δόσεων του δανείου μια αύξηση της ισοτιμίας του ξένου νομίσματος κατά μερικές δεκάδες ποσοστιαίες μονάδες;

3. Έχουν τα άρθρα 4, παράγραφος 2, και 5 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, την έννοια ότι η απαίτηση κατά την οποία οι συμβατικές ρήτρες πρέπει να συντάσσονται με σαφή και κατανοητό τρόπο πρέπει να αναλύεται σε σχέση με το κριτήριο του μέσου καταναλωτή, ή μήπως πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η ατομική κατάσταση και τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου καταναλωτή κατά τη σύναψη της σύμβασης, συμπεριλαμβανομένων ιδίως των γνώσεων, της εκπαίδευσης και της πείρας του;

4. Έχει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, την έννοια ότι συμβατική ρήτρα που προβλέπει ότι το ύψος του περιθωρίου το οποίο εφαρμόζει η τράπεζα αποτελεί τον αριθμητικό μέσο όρο των περιθωρίων τα οποία εφαρμόζουν διάφορες άλλες, συγκεκριμένα κατονομαζόμενες εμπορικές τράπεζες, αντίκειται στις απαιτήσεις της καλής πίστης και δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων που απορρέουν από τη σύμβαση;

5. Έχουν τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, καθώς και η αρχή της αποτελεσματικότητας, την έννοια ότι απαγορεύουν τη δικαστική ερμηνεία εθνικών διατάξεων σύμφωνα με την οποία το εθνικό δικαστήριο μπορεί

να κρίνει ότι ο καταναλωτής δεν δεσμεύεται μόνον από το καταχρηστικό στοιχείο ορισμένης συμβατικής ρήτρας (που προβλέπει την τροποποίηση της μέσης συναλλαγματικής ισοτιμίας της Εθνικής Τράπεζας της Πολωνίας κατά ένα περιθώριο-spread), το οποίο δεν αποτελεί διακριτή συμβατική υποχρέωση, αλλά δεσμεύεται από το υπόλοιπο της εν λόγω συμβατικής ρήτρας;

6. Έχει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, την έννοια ότι η υποχρέωση την οποία υπέχει το εθνικό δικαστήριο να ενημερώνει τον καταναλωτή για τις έννομες συνέπειες που μπορεί να επιφέρει η ακύρωση της σύμβασης εκτείνεται μόνο στις αξιώσεις περί επιστροφής των καταβληθέντων οι οποίες απορρέουν από την ακυρότητα της σύμβασης ή μήπως αφορά όλες τις υποθετικές έννομες συνέπειες (έστω και αμφίβολες, αμφισβητήσιμες ή απίθανες) οι οποίες ενδέχεται να προκύψουν από την ακυρότητα της σύμβασης;

Παρατιθέμενες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης

Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης: άρθρο 169, παράγραφος 1

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης: άρθρο 38

Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29): άρθρο 3, παράγραφος 1, άρθρο 4, παράγραφος 2, άρθρο 5, άρθρο 6, παράγραφος 1, και άρθρο 7, παράγραφος 1.

Παρατιθέμενες διατάξεις του εθνικού δικαίου

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (νόμος της 23ης Απριλίου 1964, Αστικός Κώδικας, στο εξής: ΑΚ) (Dz.U. αριθ. 16, θέση 93, όπως έχει τροποποιηθεί)

Δικαιοπραξία η οποία είναι αντίθετη προς τον νόμο ή αποβλέπει στην καταστρατήγηση του νόμου είναι άκυρη, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά από άλλη σχετική διάταξη, ιδίως αν προβλέπεται ότι οι άκυρες διατάξεις της δικαιοπραξίας αντικαθίστανται από τις σχετικές διατάξεις του νόμου (άρθρο 58 § 1).

Οι ρήτρες σύμβασης που συνάπτεται με καταναλωτή οι οποίες δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή εάν διαμορφώνουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη και πλήττει σοβαρά τα συμφέροντά του (μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες). Αυτό δεν ισχύει για ρήτρες που καθορίζουν τις κύριες παροχές των συμβαλλομένων μερών, ιδίως την τιμή ή την αμοιβή, εφόσον είναι διατυπωμένες με σαφήνεια (άρθρο 385¹ § 1).

Σε περίπτωση που, κατ' εφαρμογήν της παραγράφου 1, μια συμβατική ρήτρα δεν δεσμεύει τον καταναλωτή, η σύμβαση παραμένει κατά τα λοιπά δεσμευτική για τα συμβαλλόμενα μέρη (άρθρο 385¹ § 2).

Το συμβατό των ρητρών μιας σύμβασης με τα χρηστά ήθη εκτιμάται με βάση την κατάσταση κατά τον χρόνο συνάψεως της σύμβασης, λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου της, των περιστάσεων που περιβάλλουν τη σύναψή της, καθώς και των λοιπών συμβάσεων που συνδέονται με τη σύμβαση στην οποία περιλαμβάνονται οι ρήτρες που αποτελούν αντικείμενο της εκτίμησης (άρθρο 385²).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (νόμος της 17ης Νοεμβρίου 1964, Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας) (Dz.U. 2021, θέση 1805, όπως έχει τροποποιηθεί] (στο εξής: ΚΠολΔ):

Ο ενάγων μπορεί να ασκήσει ενώπιον του δικαστηρίου αγωγή με αίτημα την αναγνώριση της ύπαρξης ή της ανυπαρξίας έννομης σχέσης ή δικαιώματος, εφόσον έχει έννομο συμφέρον (άρθρο 189).

Το δικαστήριο δεν μπορεί να εκδώσει απόφαση επί αιτήματος μη περιλαμβανομένου στην αγωγή ούτε να αποφανθεί *ultra petita* (άρθρο 321 § 1).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (νόμος της 29ης Αυγούστου 1997 για το τραπεζικό δίκαιο) (Dz. U. 1997, αριθ. 140, θέση 939, όπως τροποποιήθηκε)

Με τη σύμβαση πίστωσης, η τράπεζα δεσμεύεται να θέσει στη διάθεση του δανειολήπτη, για τον οριζόμενο στη σύμβαση χρόνο, χρηματικό ποσό προοριζόμενο για συμφωνημένο σκοπό, και ο δανειολήπτης δεσμεύεται να το χρησιμοποιήσει υπό τους όρους που προβλέπει η σύμβαση, να επιστρέφει εντόκως το ποσό του δανείου στις καθορισμένες προθεσμίες και να καταβάλει προμήθεια επί της χορηγηθείσας πίστωσης (άρθρο 69, παράγραφος 1, όπως ίσχυε την 1η Οκτωβρίου 2009).

Η σύμβαση πίστωσης πρέπει να συνάπτεται εγγράφως και να προσδιορίζει ιδίως: 1) τα συμβαλλόμενα μέρη, 2) το ποσό της πίστωσης και το νόμισμα, 3) τον σκοπό για τον οποίο χορηγήθηκε η πίστωση, 4) τους όρους και τις προθεσμίες εξόφλησης της πίστωσης, 5) το ύψος του επιτοκίου της πίστωσης και τους όρους μεταβολής του, 6) τα μέσα εξασφάλισης της εξόφλησης της πίστωσης, 7) την έκταση των δικαιωμάτων της τράπεζας όσον αφορά τον έλεγχο της χρήσης και της εξόφλησης της πίστωσης, 8) τις προθεσμίες και τους όρους υπό τους οποίους τα χρηματικά ποσά τίθενται στη διάθεση του δανειολήπτη, 9) το ποσό της προμήθειας, εφόσον προβλέπεται από τη σύμβαση, 10) τους όρους τροποποίησης και καταγγελίας της σύμβασης (άρθρο 69, παράγραφος 2, όπως ίσχυε την 1η Οκτωβρίου 2009).

Συνοπτική παράθεση των πραγματικών περιστατικών και της διαδικασίας

- 1 Κατά τη διάρκεια του 2009, συνήφθη σύμβαση δανείου με την οποία ο προκάτοχος του καθού (στο εξής: Τράπεζα) χορήγησε στον ενάγοντα δάνειο ύψους 535 899,23 πολωνικών ζλότι (PLN), συνδεδεμένο με την αξία του ελβετικού φράγκου (CHF), με σκοπό τη χρηματοδότηση της αγοράς κατοικίας. Σύμφωνα με τη σύμβαση, το επιτόκιο του δανείου ήταν κυμαινόμενο, αντίστοιχο προς το άθροισμα του επιτοκίου LIBOR CHF 3M και του σταθερού περιθωρίου κέρδους της τράπεζας. Το άρθρο 1, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος της σύμβασης όριζε ότι, κατά την ημερομηνία της εκταμίευσης του ποσού του δανείου, το υπόλοιπο της πίστωσης εκφράζεται στο ξένο νόμισμα, βάσει της τιμής αγοράς του εν λόγω νομίσματος η οποία αναγράφεται στον Πίνακα τιμών αγοράς/πώλησης συναλλάγματος για τα ενυπόθηκα δάνεια που χορηγεί η Τράπεζα (στο εξής: πίνακας συναλλαγματικών ισοτιμιών της Τράπεζας), και στη συνέχεια το νομισματικό υπόλοιπο μετατρέπεται καθημερινώς σε PLN βάσει της τιμής πώλησης του νομίσματος με το οποίο συνδέεται το δάνειο, η οποία αναγράφεται στον πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών της Τράπεζας (§ 1, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος). Σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 3, της σύμβασης, όταν ένα δάνειο συνδέεται με ξένο νόμισμα, η μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας επηρεάζει τη δόση και το ύψος του ανεξόφλητου υπολοίπου του δανείου, με αποτέλεσμα το ενδεχόμενο το ανεξόφλητο υπόλοιπο να υπερβεί την αξία του ακινήτου, με τον σχετικό κίνδυνο να τον φέρει ο δανειολήπτης.
- 2 Κάθε φορά, το ποσό που καταβάλλεται σε PLN μετατρέπεται στο νόμισμα με το οποίο συνδέεται το δάνειο βάσει της τιμής αγοράς του νομίσματος η οποία αναγράφεται στον πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών της Τράπεζας, όπως ισχύει κατά την ημερομηνία της εκταμίευσης (§ 7, παράγραφος 2, τρίτη περίοδος).
- 3 Ο δανειολήπτης δήλωσε ότι είχε επίγνωση του κινδύνου που συνεπάγονται τα συνδεδεμένα με ξένο νόμισμα δάνεια, και ο οποίος προκύπτει από τη μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας του ξένου νομίσματος με το οποίο συνδέεται το δάνειο σε σχέση με το PLN. Δήλωσε επίσης ότι είχε ενημερωθεί ότι, σε περίπτωση αύξησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας του συνδεδεμένου με το δάνειο νομίσματος σε σχέση με το PLN, θα υπήρχε αντίστοιχη αύξηση της οφειλής του σε PLN προς την τράπεζα όσον αφορά το ληφθέν δάνειο καθώς και αύξηση του ποσού της εκφρασμένης σε PLN δόσης του δανείου, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να καταστήσει ανεπαρκές το συσταθέν δικαίωμα ασφάλειας και να επιδεινώσει την ικανότητα του δανειολήπτη να εξυπηρετήσει το δάνειο (§ 11, παράγραφος 5). Δήλωσε ακόμη ότι είχε επίγνωση του αντίκτυπου των μεταβολών της διαφοράς μεταξύ της τιμής αγοράς/πώλησης και της τιμής αγοράς του συνδεδεμένου με το δάνειο νομίσματος στο ύψος του υπολοίπου και των δόσεων του δανείου καθώς και στο επίπεδο της επιβάρυνσης της αποπληρωμής του στην περίπτωση δανείων όπου η εκταμίευση ή η αποπληρωμή βασίζεται σε τέτοιες ισοτιμίες (§ 11, παράγραφος 6).
- 4 Για τον υπολογισμό των ποσών εκταμίευσης και εξόφλησης της πίστωσης εφαρμόζονται, αντιστοίχως, οι τιμές αγοράς και πώλησης συναλλάγματος για τα

ενυπόθηκα δάνεια που χορηγεί η Τράπεζα στα ξένα νομίσματα τα οποία περιλαμβάνονται στην προσφορά της Τράπεζας που ίσχυε κατά τον χρόνο της συναλλαγής (§ 17, παράγραφος 1). Οι τιμές αγοράς (πώλησης) συναλλάγματος ορίζονται ως οι μέσες τιμές του PLN έναντι του οικείου νομίσματος οι οποίες αναγράφονται στους πίνακες μέσω των συναλλαγματικών ισοτιμιών της Εθνικής Τράπεζας της Πολωνίας, αφαιρουμένου του περιθωρίου αγοράς (σε περίπτωση πώλησης, προστιθέμενου του περιθωρίου πώλησης) που καθορίζεται με απόφαση της τράπεζας (§ 17, παράγραφοι 2 και 3). Για τον υπολογισμό των τιμών αγοράς και πώλησης συναλλάγματος για τα ενυπόθηκα δάνεια που χορηγεί η Τράπεζα εφαρμόζεται η ισοτιμία του PLN έναντι του οικείου νομίσματος η οποία αναγράφεται στους πίνακες μέσω των συναλλαγματικών ισοτιμιών στην ιστοσελίδα της Εθνικής Τράπεζας της Πολωνίας κατά την προηγούμενη εργάσιμη ημέρα, διορθωμένη κατά το περιθώριο αγοράς/πώλησης της Τράπεζας (§ 17, παράγραφος 4). Τα περιθώρια αγοράς και πώλησης που περιγράφονται στις παραγράφους 2 και 3 καθορίζονται μία φορά το μήνα με απόφαση της τράπεζας. Ο υπολογισμός των προαναφερθέντων περιθωρίων συνίσταται στον υπολογισμό της διαφοράς μεταξύ της μέσης συναλλαγματικής ισοτιμίας του PLN προς τα εν λόγω νομίσματα, όπως δημοσιεύεται στον πίνακα της Εθνικής Τράπεζας της Πολωνίας με τις μέσες συναλλαγματικές ισοτιμίες κατά την προτελευταία εργάσιμη ημέρα του μήνα που προηγείται της περιόδου ισχύος των υπολογισθέντων περιθωρίων, και του αριθμητικού μέσου όρου των τιμών αγοράς/πώλησης που εφαρμόζονται στις λιανικές συναλλαγές από πέντε τράπεζες κατά την τελευταία εργάσιμη ημέρα του μήνα που προηγείται της περιόδου ισχύος των υπολογισθέντων περιθωρίων.

- 5 Πριν από την υπογραφή της σύμβασης πίστωσης, ο ενάγων υπέγραψε δήλωση στην οποία ανέφερε ότι είχε λάβει γνώση των ιστορικών διαγραμμαμάτων και των προσομοιώσεων που είχε καταρτίσει η τράπεζα, και στα οποία απεικονίζονταν οι συναλλαγματικές ισοτιμίες των νομισμάτων USD, EUR και CHF έναντι του PLN για την περίοδο από τις 2 Ιουνίου 2003 έως την 21η Μαΐου 2009.
- 6 Το 2009, ο ενάγων διέθετε νομική κατάρτιση (με ειδίκευση στο τραπεζικό δίκαιο) και εργαζόταν ήδη επί 3 έτη στην Εθνική Τράπεζα της Πολωνίας (πολωνική κεντρική τράπεζα που δεν χορηγεί πιστώσεις σε ιδιώτες), τα καθήκοντά του ωστόσο δεν σχετίζονταν με τον συναλλαγματικό κίνδυνο.
- 7 Ο ενάγων ενημερώθηκε από το δικαστήριο ότι η ακυρότητα της δανειακής σύμβασης σήμαινε ότι θα έπρεπε να επιστρέψει στην τράπεζα το ισόποσο του κεφαλαίου του δανείου και ότι θα μπορούσε να εναχθεί από την τράπεζα με αίτημα την καταβολή αμοιβής λόγω χρήσης του κεφαλαίου αυτού άνευ συμβατικής βάσης, κατόπιν δε τούτου δήλωσε ότι συμφωνεί με την κήρυξη της ακυρότητας της δανειακής σύμβασης.
- 8 Με την αγωγή του, ο ενάγων ζήτησε την κήρυξη της ακυρότητας της από 24 Σεπτεμβρίου 2009 σύμβασης ενυπόθηκου δανείου που συνήφθη μεταξύ των μερών. Σε περίπτωση που το δικαστήριο δεν κάνει δεκτό το αίτημα αυτό, ζήτησε να κριθεί ότι οι όροι που περιέχονται στο άρθρο 1, παράγραφος 1, στο άρθρο 7,

παράγραφος 2 και στο άρθρο 17, παράγραφοι 1 έως 7 της σύμβασης αυτής αποτελούν μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες και, ως τέτοιες, δεν δεσμεύουν τον ενάγοντα.

Κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων της κύριας δίκης

- 9 Προς στήριξη του αιτήματός του, ο ενάγων υποστήριξε ότι οι μνημονευόμενες συμβατικές ρήτρες είναι καταχρηστικές και, ως εκ τούτου, δεν τον δεσμεύουν. Οι επίμαχες ρήτρες καθορίζουν το βασικό αντικείμενο της σύμβασης και η εκτέλεση της σύμβασης δεν είναι δυνατή χωρίς τις ρήτρες αυτές, οπότε η σύμβαση είναι άκυρη. Προς αντίκρουση της αγωγής, η εναγομένη ζήτησε την απόρριψή της επισημαίνοντας ότι η σύμβαση δεν είναι άκυρη και δεν περιέχει καταχρηστικές ρήτρες.

Συνοπτική παράθεση του σκεπτικού της διατάξεως περί παραπομπής

- 10 Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, γινόταν δεκτό ότι τα αιτήματα για την κήρυξη της ακυρότητας σύμβασης ή για τη διαπίστωση του μη δεσμευτικού χαρακτήρα συγκεκριμένων συμβατικών ρητρών αποτελούν αιτήματα για τη διαπίστωση ότι δεν υφίσταται έννομη σχέση, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 189 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Η πρακτική αυτή έβρισκε έρεισμα στη μέχρι τότε νομολογία του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου), η οποία δεχόταν όχι μόνο αγωγή για την κήρυξη της ακυρότητας σύμβασης (απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της 24ης Μαΐου 1995, I CRN 61/95), αλλά και αγωγή για την κήρυξη της ακυρότητας μονομερούς δικαιοπραξίας (απόφαση του επταμελούς τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου της 30ής Δεκεμβρίου 1968 η οποία επέχει θέση αρχής του δικαίου, III CZP 103/68), καθώς και αγωγή για τη διαπίστωση «γεγονότος που δημιουργεί δικαίωμα, εφόσον στην πραγματικότητα αποσκοπεί στον καθορισμό δικαιώματος ή έννομης σχέσης», η οποία ισοδυναμούσε με προσδιορισμό του κατά πόσον μεμονωμένες ρήτρες μιας σύμβασης διαμορφώνουν το περιεχόμενο της έννομης σχέσης μεταξύ των συμβαλλομένων μερών της σύμβασης αυτής (απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της 25ης Ιουνίου 1998, III CKN 563/97). Σύμφωνα με εναλλακτική προσέγγιση του Ανωτάτου Δικαστηρίου (απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2015, II CSK 56/15), το άρθρο 189 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας επιτρέπει την προβολή αιτήματος για τη διαπίστωση της ύπαρξης ή μη ύπαρξης συγκεκριμένης έννομης σχέσης ή δικαιώματος, και στο πεδίο αυτό δεν εμπίπτει η αγωγή για την κήρυξη της ακυρότητας σύμβασης, ωστόσο, η ακυρότητα σύμβασης έχει ως αποτέλεσμα τη μη ύπαρξη της έννομης σχέσης η οποία θα απέρρεε από τη σύμβαση αυτή. Κατά συνέπεια, το αίτημα για την κήρυξη της ακυρότητας σύμβασης συνιστά νοητική συντόμευση η οποία εξομοιώνει το νομικό γεγονός από το οποίο πηγάζει η έννομη σχέση με την εν λόγω σχέση και πρέπει, επομένως, να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι σκοπεί στη διαπίστωση της μη ύπαρξης της έννομης σχέσης που θα απέρρεε από τη σύμβαση.

- 11 Ωστόσο, ο προηγούμενος τρόπος ερμηνείας του άρθρου 189 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας περιορίστηκε με την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της 1ης Ιουνίου 2022, II CSKP 364/22, στην οποία το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε ότι το αίτημα να διαπιστωθεί ότι ο ενάγων δεν δεσμεύεται από μεμονωμένες συμβατικές ρήτρες δεν πληροί την απαίτηση να «προσδιορίζεται επακριβώς ποια μορφή πρέπει να έχει - σύμφωνα με το αίτημα της αγωγής - η προς προστασία έννομη σχέση». Τέλος, το Ανώτατο Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «είναι αδιανόητο ότι μια δικαστική απόφαση που κάνει δεκτή μια αγωγή διαπιστώνοντας ότι οι ενάγοντες δεν δεσμεύονται ειδικότερα από τις αναλυτικότερα μνημονευόμενες συμβατικές ρήτρες μπορεί να άρει την αβεβαιότητα ως προς την ύπαρξη ή μη μιας έννομης σχέσης». Οι σχετικές ελλείψεις του δικογράφου της αγωγής δεν μπορούν να διορθωθούν από το δικαστήριο, το οποίο δεσμεύεται από το περιεχόμενο των αιτημάτων της αγωγής (άρθρο 321 § 1 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας) και, ως εκ τούτου, το δικαστήριο μπορεί να δεχθεί την αγωγή εν όλω ή εν μέρει ή να την απορρίψει, δεν δύναται όμως να αποφανθεί επί αιτήματος άλλου από το προβαλλόμενο με την αγωγή. Το Ανώτατο Δικαστήριο στην απόφαση αυτή διαπίστωσε ότι το άρθρο 189 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας δεν επιτρέπει επίσης την ευδοκίμηση αγωγής για την κήρυξη της ακυρότητας μιας σύμβασης. Περαιτέρω, σύμφωνα με το Ανώτατο Δικαστήριο, «δεν εμπίπτει στο πλαίσιο που καθορίζει το άρθρο 189 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας το αίτημα περί διαπίστωσης γεγονότων τα οποία συνέβησαν στο παρελθόν, όπως είναι η σύναψη σύμβασης, η μη σύναψη σύμβασης, η ακυρότητα σύμβασης». Κατά συνέπεια, το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 189 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας αποκλείει τη δυνατότητα άσκησης αγωγής για την κήρυξη της ακυρότητας σύμβασης. Επιπλέον, το Ανώτατο Δικαστήριο απέκλεισε τη δυνατότητα του δικαστηρίου, η οποία είχε γίνει δεκτή με την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της 6ης Νοεμβρίου 2015, II CSK 56/15, να διαπιστώνει τη μη ύπαρξη έννομης σχέσης απορρέουσας από σύμβαση σε περίπτωση που ο ενάγων ζητεί την κήρυξη της ακυρότητας της σύμβασης. Η αποδοχή μιας τέτοιας ερμηνείας του άρθρου 189 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας σημαίνει ότι δεν είναι δυνατόν να ζητηθεί η κήρυξη της ακυρότητας μιας σύμβασης ή η διαπίστωση του μη δεσμευτικού χαρακτήρα μεμονωμένων συμβατικών ρητρών, αλλά μόνον η διαπίστωση περί μη ύπαρξης απορρέουσας έννομης σχέσης ή η διαπίστωση περί ύπαρξης σχέσης με αυστηρά καθορισμένο περιεχόμενο. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι τα αιτήματα της αγωγής που ασκήθηκε στην παρούσα υπόθεση ήταν πλημμελώς διατυπωμένα και ότι η αγωγή θα πρέπει να απορριφθεί.
- 12 Όσον αφορά τη συμβατότητα της ως άνω ερμηνείας με το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, καθώς και με την αρχή της αποτελεσματικότητας (το αίτημα για την κήρυξη της ακυρότητας της σύμβασης καλύπτεται από την εν λόγω οδηγία, δεδομένου ότι η ακυρότητα της σύμβασης πρέπει να προκύπτει από τη συμπερίληψη σε αυτήν καταχρηστικών συμβατικών ρητρών), το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι ο αποκλεισμός της δυνατότητας άσκησης αγωγής ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων για την κήρυξη της ακυρότητας μιας σύμβασης ή για τη διαπίστωση του μη δεσμευτικού χαρακτήρα συγκεκριμένων συμβατικών ρητρών φαίνεται να αποτελεί σημαντικό

περιορισμό των δικαιωμάτων των καταναλωτών που προστατεύονται από την εν λόγω οδηγία. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, οι εν λόγω καταναλωτές δεν στερούνται παντελώς δικαιωμάτων, δεδομένου ότι το άρθρο 189 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας επιτρέπει αναμφίβολα την προβολή αιτήματος για τη διαπίστωση της μη ύπαρξης έννομης σχέσης απορρέουσας από σύμβαση. Ωστόσο, αμφιβολίες γεννά η άποψη ότι το εθνικό δικαστήριο απαγορεύεται να διαπιστώσει με την απόφασή του ότι δεν υφίσταται συμβατική έννομη σχέση σε περίπτωση κατά την οποία στο δικόγραφο της αγωγής περιλαμβάνεται αίτημα «μόνο» για την κήρυξη της ακυρότητας της σύμβασης για τον λόγο ότι το δικαστήριο δεσμεύεται από το περιεχόμενο του δικογράφου της αγωγής (άρθρο 321 §1 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας). Σύμφωνα με το αιτούν δικαστήριο, αν γίνει δεκτή μια τόσο περιοριστική προσέγγιση, τούτο ενδέχεται να καταστήσει δυσχερέστερη στους καταναλωτές τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους βάσει της οδηγίας 93/13, αποδυναμώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την αποτελεσματικότητα της προστασίας που εγγυάται η εν λόγω οδηγία.

- 13 Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, το Δικαστήριο διαπίστωσε με την απόφαση στην υπόθεση *Andriiciuc* ότι «ο καταναλωτής πρέπει να ενημερωθεί με σαφήνεια για το ότι, συνάπτοντας σύμβαση δανείου σε ξένο νόμισμα, εκτίθεται σε ορισμένο συναλλαγματικό κίνδυνο στον οποίο ενδέχεται να δυσκολευτεί να αντεπεξέλθει οικονομικά σε περίπτωση υποτιμήσεως του νομίσματος στο οποίο εισπράττει τα εισοδήματά του. Αφετέρου, ο επαγγελματίας, εν προκειμένω η τράπεζα, πρέπει να εκθέτει τις δυνητικές διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών και τους κινδύνους που ενέχει η σύναψη δανείου σε ξένο νόμισμα, ιδίως στην περίπτωση που ο δανειολήπτης καταναλωτής δεν εισπράττει τα εισοδήματά του στο εν λόγω ξένο νόμισμα (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, C-186/16, σκέψεις 49-50).
- 14 Στη συνέχεια, το Δικαστήριο, με την απόφασή του στην υπόθεση *BNP Paribas Personal Finance*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C- 776/19 έως C- 782/19, διευκρίνισε ότι «προκειμένου να τηρηθεί η απαίτηση περί διαφάνειας, οι πληροφορίες που παρέχει ο επαγγελματίας πρέπει να παρέχουν στον μέσο καταναλωτή, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, τη δυνατότητα όχι μόνο να αντιληφθεί ότι, ανάλογα με τις διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας, η εξέλιξη της ισοτιμίας μεταξύ του λογιστικού νομίσματος και του νομίσματος πληρωμής ενδέχεται να έχει δυσμενείς συνέπειες για τις χρηματοοικονομικές του υποχρεώσεις, αλλά και να κατανοήσει, στο πλαίσιο της συνάψεως δανείου συνομολογημένου σε ξένο νόμισμα, τον πραγματικό κίνδυνο τον οποίο διατρέχει από τη σύμβαση καθ' όλη τη διάρκειά της, στην περίπτωση σημαντικής υποτιμήσεως του νομίσματος στο οποίο λαμβάνει τα εισοδήματά του σε σχέση με το λογιστικό νόμισμα. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι αριθμητικές προσομοιώσεις [...] μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμο πληροφοριακό στοιχείο, εφόσον στηρίζονται σε επαρκή και ακριβή στοιχεία, και εφόσον περιέχουν αντικειμενικές εκτιμήσεις γνωστοποιούμενες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό στον καταναλωτή. Μόνον υπό τις συνθήκες αυτές οι εν λόγω προσομοιώσεις μπορούν να παράσχουν στον επαγγελματία τη δυνατότητα να επιστήσει την προσοχή του οικείου καταναλωτή στον κίνδυνο των αρνητικών,

δυναμικά σημαντικών, συνεπειών των επίμαχων συμβατικών ρητρών. Πάντως, [...] οι προσομοιώσεις με αριθμητικά στοιχεία πρέπει να συμβάλλουν στην κατανόηση εκ μέρους του καταναλωτή του πραγματικού περιεχομένου του μακροπρόθεσμου κινδύνου που συνδέεται με τις ενδεχόμενες διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών και, ως εκ τούτου, των κινδύνων που είναι συμφυείς με τη σύναψη συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα. Επομένως, στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα η οποία εκθέτει τον καταναλωτή σε συναλλαγματικό κίνδυνο, η απαίτηση περί διαφάνειας δεν πληρούται με την παροχή στον εν λόγω καταναλωτή πληροφοριών, ακόμη και πολυάριθμων, αν οι πληροφορίες αυτές στηρίζονται στην υπόθεση ότι η ισοτιμία μεταξύ του λογιστικού νομίσματος και του νομίσματος πληρωμής θα παραμείνει σταθερή καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος της οικείας συμβάσεως. Τούτο ισχύει ιδίως όταν ο καταναλωτής δεν ενημερώνεται από τον επαγγελματία για το γενικότερο οικονομικό πλαίσιο που ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στις διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών, με αποτέλεσμα ο καταναλωτής να μην είναι σε θέση να κατανοήσει επακριβώς τις δυναμικά σοβαρές συνέπειες της συνάψεως συμβάσεως δανείου σε ξένο νόμισμα επί της χρηματοοικονομικής του καταστάσεως. Δεύτερον, μεταξύ των κρίσιμων στοιχείων για την εκτίμηση που εκτίθεται στη σκέψη 67 της παρούσας αποφάσεως περιλαμβάνεται και η φρασεολογία που χρησιμοποιεί το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα στα προσυμβατικά και στα συμβατικά έγγραφα. Ειδικότερα, η έλλειψη όρων ή διευκρινίσεων που να προειδοποιούν ρητώς τον δανειολήπτη για την ύπαρξη ειδικών κινδύνων συνδεδεμένων με συμβάσεις δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα δύναται να επιβεβαιώσει ότι δεν πληρούται η απαίτηση διαφάνειας, όπως προκύπτει ιδίως από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.» (απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Ιουνίου 2021, C-776/19 έως C-782/19, σκέψεις 72 έως 75).

- 15 Τέλος, με τη διάταξη της 6ης Δεκεμβρίου 2021 το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι «λαμβανομένης υπόψη της υποχρέωσης πληροφόρησης την οποία υπέχει ο επαγγελματίας, η δήλωση του καταναλωτή ότι ο ίδιος έχει πλήρη επίγνωση των δυναμικών κινδύνων που απορρέουν από τη σύναψη δανείου σε ξένο νόμισμα δεν ασκεί, αυτή καθεαυτήν, επιρροή προκειμένου να εκτιμηθεί αν ο επαγγελματίας αυτός τήρησε την εν λόγω απαίτηση διαφάνειας. [Η] απαίτηση διαφάνειας των ρητρών συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα, οι οποίες εκθέτουν τον δανειολήπτη σε συναλλαγματικό κίνδυνο, πληρούται μόνον όταν ο επαγγελματίας έχει παράσχει σε αυτόν ακριβείς και επαρκείς πληροφορίες σχετικά με τον συναλλαγματικό κίνδυνο, ικανές να παράσχουν στον μέσο καταναλωτή, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και ενημερωμένος, τη δυνατότητα να εκτιμήσει τον κίνδυνο των δυναμικά σημαντικών αρνητικών οικονομικών συνεπειών των ρητρών αυτών στις οικονομικές του υποχρεώσεις καθ' όλη τη διάρκεια της σύμβασης. Συναφώς, το γεγονός ότι ο καταναλωτής δηλώνει ότι έχει πλήρη επίγνωση των δυναμικών κινδύνων που απορρέουν από τη σύναψη της εν λόγω συμβάσεως δεν ασκεί, αυτό καθεαυτό, επιρροή προκειμένου να εκτιμηθεί αν ο επαγγελματίας τήρησε την εν λόγω απαίτηση διαφάνειας» (διάταξη του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2021, ERSTE Bank Hungary, C-670/20, σκέψεις 32, 34).

- 16 Υπό το πρίσμα της ανωτέρω νομολογίας, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ποιες συγκεκριμένες πληροφορίες αρκεί να παρέχει η τράπεζα ώστε να διαπιστώνεται ότι ο δανειολήπτης αυτός ενημερώθηκε με σαφήνεια, στην περίπτωση δανειακής σύμβασης σε ξένο νόμισμα, για τους συναλλαγματικούς κινδύνους στους οποίους ενδέχεται να δυσκολευτεί να αντεπεξέλθει οικονομικά σε περίπτωση υποτίμησης του νομίσματος στο οποίο εισπράττει τα εισοδήματά του (κατά την έννοια που αναφέρεται στη σκέψη 49 της απόφασης του Δικαστηρίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, *Andriciuș*, C-186/16) και ποιες συγκεκριμένες πληροφορίες πρέπει να θεωρούνται «επαρκείς και ακριβείς» στο πλαίσιο αυτό (κατά την έννοια της σκέψης 78 της απόφασης του Δικαστηρίου της 10ης Ιουνίου 2021, *BNP Paribas Personal Finance*, C-776/19 έως C-782/19). Από τις παρατιθέμενες αποφάσεις του Δικαστηρίου προκύπτει ότι τα κριτήρια αυτά δεν πληρούνται με την παροχή γενικών πληροφοριών σχετικά με την ύπαρξη συναλλαγματικού κινδύνου συνδεδεμένου με τη συναφθείσα σύμβαση, ούτε με την παρουσίαση αριθμητικών προσομοιώσεων βασιζόμενων στην υπόθεση ότι η συναλλαγματική ισοτιμία του ξένου νομίσματος θα είναι σταθερή. Ειδικότερα, στις υποθέσεις C-776/19 έως C-782/19, στους δανειολήπτες παρασχέθηκαν αριθμητικές προσομοιώσεις που προέβλεπαν πιθανές διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας του νομίσματος εντός των ορίων του 10 % περίπου, δηλαδή μεταξύ EUR/CHF 1,43 και EUR/CHF 1,59 (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Ιουνίου 2021, *BNP Paribas Personal Finance*, C-776/19 – C-782/19, σκέψη 12).
- 17 Και στην υπόθεση C-670/20, οι δανειολήπτες ενημερώθηκαν ότι ενδεχόμενες διαφορές στην ισοτιμία μεταξύ του ουγγρικού φιορινιού και του ελβετικού φράγκου θα μπορούσαν να συνεπάγονται πρόσθετο κόστος για τον δανειολήπτη, του οποίου ούτε η πραγματική επέλευση ούτε το ποσό μπορούσαν να προβλεφθούν, ωστόσο, δεν τους κοινοποιήθηκε καμία συγκεκριμένη πληροφορία όσον αφορά την, ενδεχομένως απεριόριστη, αύξηση των μηνιαίων δόσεων αποπληρωμής η οποία θα μπορούσε να προκληθεί από σημαντική διακύμανση των συναλλαγματικών ισοτιμιών· συγκεκριμένα, οι πληροφορίες που δόθηκαν συναφώς στους ενάγοντες της κύριας δίκης στηρίχθηκαν στην υπόθεση ότι η εν λόγω ισοτιμία θα παραμείνει σταθερή (βλ. διάταξη του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2021, *ERSTE Bank Hungary*, C-670/20, σκέψη 26). Στην παρούσα υπόθεση, οι πληροφορίες που δόθηκαν στον δανειολήπτη ήταν εκτενέστερες. Πριν από την υπογραφή της σύμβασης στις 3 Αυγούστου 2009, ο ενάγων υπέγραψε δήλωση ότι είχε λάβει γνώση των διαγραμμάτων και των προσομοιώσεων που παρουσίασε η τράπεζα. Από διάγραμμα της συναλλαγματικής ισοτιμίας CHF/PLN προέκυπτε ότι μεταξύ των ετών 2003 και 2009 η εν λόγω ισοτιμία αρχικά μειώθηκε από 3 PLN σε 2 PLN και στη συνέχεια αυξήθηκε σε 3,4 PLN. Ωστόσο, η προσομοίωση προϋπέθετε ένα σενάριο αύξησης της δόσης του δανείου από 2.494 PLN σε 4.067 PLN. Η Τράπεζα παρέσχε στον δανειολήπτη την πληροφορία ότι η συναλλαγματική ισοτιμία CHF/PLN είχε υποστεί σημαντικές διακυμάνσεις στο παρελθόν και τον ενημέρωσε για τις δυνητικές συνέπειες μιας σημαντικής αύξησης της εν λόγω ισοτιμίας. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης της σύμβασης διαπιστώθηκε ότι η ισοτιμία CHF/PLN υπέστη ακόμη μεγαλύτερες διακυμάνσεις, δηλαδή ότι η ισοτιμία στην πραγματικότητα αυξήθηκε κατά 84 %, αν και η αύξηση κατά το ποσοστό αυτό

σημειώθηκε μετά από 13 έτη από την εκτέλεση της σύμβασης, ενώ η προσομοίωση που παρουσίασε η τράπεζα απεικόνιζε αύξηση της ισοτιμίας CHF/PLN κατά 63 % εντός έξι μηνών.

- 18 Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται επίσης πώς πρέπει να ερμηνευθεί η απαίτηση εκπλήρωσης των υποχρεώσεων πληροφόρησης που υπέχει η τράπεζα έναντι ενός «μέσου καταναλωτή, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και ενημερωμένος», κατά την έννοια των σκέψεων 64, 72 και 78 της απόφασης του Δικαστηρίου της 10ης Ιουνίου 2021 στην υπόθεση BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, των σκέψεων 43, 51 και 57 της απόφασης του Δικαστηρίου της 10ης Ιουνίου 2021, C-609/19, BNP Paribas Personal Finance, και των σκέψεων 23, 25 και 30 της διάταξης του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2021, ERSTE Bank Hungary, C-670/20). Το ζήτημα δηλαδή έγκειται στο αν η έκταση των απαιτούμενων πληροφοριών θα πρέπει να αναφέρεται σε ένα αφηρημένο πρότυπο «μέσου καταναλωτή» ή αν θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ατομική κατάσταση του συγκεκριμένου καταναλωτή, συμπεριλαμβανομένων των γνώσεων και της πείρας του.
- 19 Η επιλογή του αφηρημένου προτύπου του καταναλωτή θα σήμαινε ότι η έκταση των πληροφοριών που παρέχει η τράπεζα όσον αφορά μια συγκεκριμένη σύμβαση θα έπρεπε να είναι πάντοτε η ίδια, ανεξαρτήτως του συγκεκριμένου καταναλωτή που συνάπτει την επίμαχη σύμβαση. Το μειονέκτημα μιας τέτοιας προσέγγισης είναι ότι επιτρέπει να υφίσταται η τράπεζα τις αρνητικές συνέπειες της παράλειψης παροχής πληροφοριών σε έναν καταναλωτή ο οποίος διέθετε ήδη τις πληροφορίες αυτές λόγω της γνώσης και της πείρας του. Νοείται και το αντίστροφο, δηλαδή το ενδεχόμενο η τράπεζα να μην υποστεί καμία αρνητική συνέπεια σε περίπτωση που έχει παράσχει πληροφορίες θεωρούμενες επαρκείς για έναν «μέσο καταναλωτή, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και ενημερωμένος», οι οποίες όμως ήταν εν τέλει ανεπαρκείς για τον συγκεκριμένο καταναλωτή, λόγω έλλειψης γνώσεων ή πείρας εκ μέρους του ή ακόμη και λόγω περιορισμένων ικανοτήτων αντίληψης οφειλόμενων στην κατάσταση της υγείας του ή σε ενδεχόμενη αναπηρία του.
- 20 Αντιθέτως, η υιοθέτηση μιας προσέγγισης που λαμβάνει υπόψη τα ατομικά χαρακτηριστικά του καταναλωτή καθιστά αναγκαία την προσαρμογή του περιεχομένου και της μορφής των παρεχόμενων πληροφοριών στο συγκεκριμένο πρόσωπο. Το πλεονέκτημα αυτής της προσέγγισης είναι ότι διασφαλίζει ότι οι υποχρεώσεις ενημέρωσης που υπέχουν οι επιχειρηματίες προσαρμόζονται όντως στις πραγματικές ανάγκες των καταναλωτών στον σχετικό τομέα και, ως εκ τούτου, επιτυγχάνει σε μεγαλύτερο βαθμό τους στόχους της οδηγίας 93/13 καθώς και του άρθρου 169, παράγραφος 1, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, η εφαρμογή της μπορεί να είναι δύσκολη στην πράξη. Συγκεκριμένα, ένας επιχειρηματίας ενδέχεται να αντιμετωπίσει σημαντικές δυσκολίες ως προς τον τρόπο καθορισμού της έκτασης των πληροφοριών που πρέπει να παρασχεθούν σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο. Τα ανωτέρω έχουν καθοριστική σημασία υπό το πρίσμα των πραγματικών

περιστατικών της υπό κρίση υπόθεσης. Αποτελεί γεγονός ότι ο ενάγων δεν ασχολούνταν, στο πλαίσιο της εργασίας του, με συμβάσεις πίστωσης ή με ζητήματα συνδεδεμένα με τον συναλλαγματικό κίνδυνο, ωστόσο το επίπεδο των γνώσεων του ενάγοντος στους τομείς του δικαίου, των χρηματοοικονομικών και των τραπεζικών δραστηριοτήτων ήταν αναμφίβολα υψηλότερο από αυτό του μέσου όρου.

- 21 Όσον αφορά το τέταρτο ερώτημα, η επίμαχη σύμβαση, ως σύμβαση δανείου συνδεδεμένου με το CHF, περιείχε όρους που προέβλεπαν τον τρόπο με τον οποίο η τράπεζα πραγματοποιεί μετατροπές από PLN σε CHF και από CHF σε PLN (τις λεγόμενες ρήτρες μετατροπής). Η αναγκαιότητα σύναψης τέτοιων ρητρών προκύπτει από το γεγονός ότι το εκφρασμένο σε PLN ποσό του δανείου μετατρέποταν στη συνέχεια σε CHF και, ομοίως, οι καταβαλλόμενες σε PLN επιμέρους δόσεις του δανείου μετατρέπονταν σε CHF και για αμφότερα αυτά τα είδη μετατροπής ήταν απαραίτητο να εφαρμοστεί καθορισμένη συναλλαγματική ισοτιμία CHF/PLN.
- 22 Κατ' αρχήν, η διάρθρωση της επίμαχης δανειακής σύμβασης ήταν παρόμοια με τη σύμβαση της ίδιας τράπεζας της 8ης Απριλίου 2008, η οποία αποτέλεσε αντικείμενο της απόφασης που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 29 Απριλίου 2021 στην υπόθεση C-19/20. Από τη σκέψη 2 της απόφασης αυτής προκύπτει ότι το Sąd Okręgowy w Gdańsku (περιφερειακό δικαστήριο του Gdansk) έκρινε καταχρηστικές τις ρήτρες της σύμβασης της 8ης Απριλίου 2008 καθόσον παρέχουν στην Bank BPH τη δυνατότητα να εισπράττει περιθώριο κέρδους συνδεδεμένο με την αγορά και την πώληση του ξένου νομίσματος. Δεδομένου ότι η μέθοδος καθορισμού του περιθωρίου αυτού δεν διευκρινίζεται στην αρχική σύμβαση δανείου, το αιτούν δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού ότι το εν λόγω περιθώριο δημιουργεί σημαντική ανισορροπία εις βάρος του καταναλωτή. Ωστόσο, το περιεχόμενο των δύο αυτών συμβάσεων διαφέρει κατά μια λεπτομέρεια. Στην επίμαχη σύμβαση της υπόθεσης C-19/20, η μέθοδος καθορισμού του περιθωρίου της τράπεζας δεν προσδιορίζεται καθόλου. Αντιθέτως, στη σύμβαση του 2009, η μέθοδος καθορισμού του περιθωρίου της τράπεζας ρυθμιζόταν στο άρθρο 17, παράγραφος 4 της σύμβασης, το οποίο προέβλεπε ότι το περιθώριο αποτελεί τον αριθμητικό μέσο όρο των τιμών αγοράς/πώλησης που εφαρμόζονται στις λιανικές συναλλαγές από πέντε τράπεζες κατά την τελευταία εργάσιμη ημέρα του μήνα που προηγείται της περιόδου ισχύος των υπολογισθέντων περιθωρίων. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η επίμαχη συμβατική ρήτρα μπορεί να θεωρηθεί καταχρηστική κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά εν προκειμένω ότι, κατά πάγια νομολογία, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου αφορά την ερμηνεία των κριτηρίων που το εθνικό δικαστήριο μπορεί ή πρέπει να εφαρμόζει κατά την εξέταση συμβατικής ρήτρας υπό το πρίσμα των διατάξεων της εν λόγω οδηγίας, ιδίως δε κατά την εξέταση του ενδεχομένως καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, εξυπακουσμένου ότι εναπόκειται στο εν λόγω δικαστήριο να αποφαινεται, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων αυτών, επί του ενδεδειγμένου χαρακτηρισμού συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας βάσει των περιστάσεων της

κάθε περίπτωσης. Εξ αυτού συνάγεται ότι το Δικαστήριο οφείλει να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο απλώς και μόνο στοιχεία τα οποία το τελευταίο πρέπει να λάβει υπόψη κατά την εκτίμηση του ζητήματος αν η οικεία ρήτρα είναι καταχρηστική (απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, σκέψη 92). Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να του παράσχει τέτοια στοιχεία.

- 23 Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο εξετάζει κατά πόσον μπορεί να δικαιολογηθεί η εκτίμηση ότι ο ως άνω τρόπος καθορισμού του περιθωρίου κέρδους της τράπεζας είναι ακριβής εφόσον παραθέτει (όπως στο άρθρο 17, παράγραφος 4 της σύμβασης του 2009) τον τρόπο υπολογισμού του εν λόγω περιθωρίου. Επιπλέον, ο τρόπος αυτός παρουσίασης της μεθοδολογίας υπολογισμού του περιθωρίου φαίνεται να εκμηδενίζει κάθε ελευθερία και διακριτική ευχέρεια της τράπεζας στο θέμα αυτό. Συγκεκριμένα, οι πέντε τράπεζες που αναφέρονται στο άρθρο 17, παράγραφος 4 της σύμβασης ήταν οι μεγαλύτερες εμπορικές τράπεζες στην Πολωνία το 2009, και από κανένα εκ των προσκομισθέντων στοιχείων κατά την αποδεικτική διαδικασία της υπόθεσης δεν προκύπτει ότι η GE Money Bank S.A. ήταν σε θέση να επηρεάσει τις αποφάσεις οποιασδήποτε από αυτές τις τράπεζες ή ότι συνδεόταν με οποιαδήποτε από αυτές από πλευράς κεφαλαίου ή προσωπικού. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο οι πέντε αναφερόμενες τράπεζες να έχουν συμφωνήσει μεταξύ τους σχετικά με το ύψος των εφαρμοζόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών ή να έχουν καθορίσει τις ισοτιμίες αυτές σε τέτοιο επίπεδο ώστε να είναι δυσμενείς για τους καταναλωτές.
- 24 Όσον αφορά το πέμπτο ερώτημα, το Δικαστήριο, με απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, έκρινε ότι τα άρθρα 6 και 7 της οδηγίας 93/13 αντιτίθενται στο να διατηρείται εν μέρει εν ισχύι μια ρήτρα περί πρόωρης λύσεως συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου η οποία κρίθηκε καταχρηστική, διά της απαλοιφής των στοιχείων που την καθιστούν καταχρηστική, όταν μια τέτοια απαλοιφή θα κατέληγε σε αναθεώρηση του περιεχομένου της εν λόγω ρήτρας επηρεάζοντας την ουσία της (απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Μαρτίου 2019, Bankia, C-70/17 και C-179/17, σκέψη 64). Με απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, το Δικαστήριο επανέλαβε την ανωτέρω θέση επισημαίνοντας ότι «Ο εθνικός δικαστής θα μπορούσε να απαλείψει το στοιχείο που αφορά το περιθώριο κέρδους της Bank BPH από την επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα σύνδεσης του ενυπόθηκου δανείου με ξένο νόμισμα μόνον αν το στοιχείο αυτό συνίστατο σε συμβατική υποχρέωση διακριτή από τους λοιπούς συμβατικούς όρους και δυνάμενη να αποτελέσει αντικείμενο εξατομικευμένης εξέτασης του καταχρηστικού χαρακτήρα της.» Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 δεν αποκλείουν τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να απαλείφει μόνον το καταχρηστικό στοιχείο συμβατικής ρήτρας, υπό τον όρο ότι το απαλειφόμενο στοιχείο συνίσταται σε διακριτή συμβατική υποχρέωση, δυνάμενη να αποτελέσει αντικείμενο εξατομικευμένης εξέτασης του καταχρηστικού χαρακτήρα της και ότι αποκλείουν τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να απαλείφει μόνον το καταχρηστικό στοιχείο συμβατικής ρήτρας σύμβασης, όταν μια τέτοια απάλειψη θα είχε ως αποτέλεσμα την αναθεώρηση του περιεχομένου της εν λόγω ρήτρας

επιρεάζοντας την ουσία της (απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, σκέψεις 70, 71, 80). Το Δικαστήριο, με απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2022, επικύρωσε εκ νέου την ανωτέρω θέση και επισήμανε ότι συμβατικός όρος που απαιτεί τη συναίνεση της τράπεζας για την αποπληρωμή των δόσεων δανείου συνομολογηθέντος σε CHF απευθείας στο νόμισμα αυτό δεν συνιστά διακριτή συμβατική υποχρέωση (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Σεπτεμβρίου 2022, DBP, C-80/21 - C-82/21, σκέψεις 62 έως 64).

- 25 Από την ανωτέρω νομολογία προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο υποχρεούται να εκτιμήσει κατά πόσον τα τμήματα των όρων μιας σύμβασης πίστωσης συνδεδεμένης με το CHF που προβλέπουν ότι η μέση συναλλαγματική ισοτιμία της Εθνικής Τράπεζας της Πολωνίας μειώνεται κατά ένα περιθώριο αγοράς ή αυξάνεται κατά ένα περιθώριο πώλησης έχουν χαρακτήρα διακριτών συμβατικών υποχρεώσεων. Κατά το αιτούν δικαστήριο, το πρόβλημα έγκειται στην εκτίμηση των τμημάτων εκείνων του άρθρου 17, παράγραφοι 2 και 3, της σύμβασης που έχουν ως εξής: «αφαιρουμένου του περιθωρίου αγοράς που καθορίζεται με απόφαση της τράπεζας» (άρθρο 17, παράγραφος 2) και «προστιθέμενου του περιθωρίου πώλησης που καθορίζεται με απόφαση της τράπεζας» (άρθρο 17, παράγραφος 3). Το Δικαστήριο, με την απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, διαπίστωσε ότι η εν λόγω εκτίμηση εμπίπτει στην αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων, αλλά η νομολογία των πολωνικών δικαστηρίων επί του ζητήματος της εν λόγω εκτίμησης παραμένει διχασμένη.
- 26 Οι σοβαρότερες επιφυλάξεις όσον αφορά τη συμφωνία με τους σκοπούς της οδηγίας 93/13 εγείρονται από την εκτίμηση ότι τα τμήματα των συμβατικών όρων με τη διατύπωση «αφαιρουμένου του περιθωρίου αγοράς που καθορίζεται με απόφαση της τράπεζας» και «προστιθέμενου του περιθωρίου πώλησης που καθορίζεται με απόφαση της τράπεζας» συνιστούν διακριτές συμβατικές υποχρεώσεις δυνάμει να αποτελέσουν αντικείμενο εξατομικευμένης εξέτασης του καταχρηστικού χαρακτήρα τους, όπως επισημαίνεται στη σκέψη 80 της απόφασης του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2021, C-19/20. Συγκεκριμένα, φαίνεται ότι, εφόσον τα εν λόγω τμήματα των όρων προβλέπουν μόνον την τροποποίηση της μέσης συναλλαγματικής ισοτιμίας της Εθνικής Τράπεζας της Πολωνίας, αυτό μαρτυρά τον παρεπόμενό τους χαρακτήρα με αποτέλεσμα να μην έχουν αυτοτελή υπόσταση, αποσπασμένη από τους λοιπούς συμβατικούς όρους.
- 27 Επιπλέον, είναι αμφίβολο κατά πόσον το αποτέλεσμα ενός ελέγχου των συμβατικών όρων, όπως ο εκτιθέμενος στην απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της 1ης Ιουνίου 2022, II CSKP 364/22, εξακολουθεί να είναι συμβατό με το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και με την αρχή της αποτελεσματικότητας. Συγκεκριμένα, το Ανώτατο Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η δανειακή σύμβαση της εναγόμενης τράπεζας είναι έγκυρη και πρέπει να παραμείνει σε ισχύ, με μόνη την τροποποίηση ότι για τις μετατροπές των συναλλαγματικών ισοτιμιών θα πρέπει να εφαρμόζονται οι μέσες συναλλαγματικές ισοτιμίες της Εθνικής Τράπεζας της Πολωνίας, οι οποίες δεν τροποποιούνται κατά το περιθώριο της εναγόμενης τράπεζας. Αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται ελάχιστη παρέμβαση στο περιεχόμενο της σύμβασης και

υποχρέωση της τράπεζας να επιστρέψει μικρό μόνο μέρος των παροχών που της καταβλήθηκαν από τον δανειολήπτη, το οποίο ισοδυναμεί με την εφαρμοζόμενη συναλλαγματική διαφορά (spread). Αντιθέτως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται κατά πόσον ένα τέτοιο αποτέλεσμα επιτυγχάνει τους σκοπούς της οδηγίας 93/13, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται ιδίως ο «αποτρεπτικός σκοπός» για τον οποίο γίνεται μνεία στη σκέψη 80 της απόφασης του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2021, C-19/20. Πράγματι, η προταθείσα μέθοδος ερμηνείας φαίνεται να επιδιώκει αποτέλεσμα παρόμοιο με εκείνο της τροποποίησης του περιεχομένου καταχρηστικής συμβατικής ρήτρας, και αυτό, όπως επισήμανε το Δικαστήριο, «θα συνέβαλε στην εκμηδένιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που ασκεί στους επαγγελματίες η πλήρης απαγόρευση εφαρμογής τέτοιων καταχρηστικών ρητρών στους καταναλωτές (βλ., συναφώς, προπαρατεθείσα απόφαση Rohotovost', σκέψη 41 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), στο μέτρο που οι επαγγελματίες θα εξακολουθούσαν να υπόκεινται στον πειρασμό να χρησιμοποιούν τέτοιες ρήτρες, γνωρίζοντας ότι, ακόμα και αν αυτές κηρύσσονταν άκυρες, η σύμβαση θα μπορούσε παρά ταύτα να συμπληρωθεί, κατά το αναγκαίο μέτρο, από το εθνικό δικαστήριο ώστε να εξασφαλιστεί το συμφέρον των εν λόγω επαγγελματιών (απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, σκέψη 69).

- 28 Όσον αφορά το έκτο ερώτημα, το Δικαστήριο επισήμανε ότι στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να υποδείξει κατά τρόπο αντικειμενικό και εξαντλητικό στους διαδίκους, στο πλαίσιο των εθνικών δικονομικών κανόνων και υπό το πρίσμα της αρχής της ισότητας στις αστικές διαδικασίες, τις έννομες συνέπειες που μπορεί να επιφέρει η απόλειψη της καταχρηστικής ρήτρας, τούτο δε ανεξαρτήτως του αν οι εν λόγω διάδικοι εκπροσωπούνται από επαγγελματία δικαστικό πληρεξούσιο ή όχι (απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, σκέψεις 97 και 99). Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να του υποδείξει πώς πρέπει να νοηθεί η ανωτέρω υποχρέωση ενημέρωσης για «τις έννομες συνέπειες που μπορεί να επιφέρει η απόλειψη της καταχρηστικής ρήτρας», δηλαδή πόσο λεπτομερείς πρέπει να είναι οι πληροφορίες σχετικά με τις συνέπειες της απόλειψης της καταχρηστικής ρήτρας. Το ζήτημα αυτό δεν ρυθμίζεται καθόλου από το πολωνικό δίκαιο και, ως εκ τούτου, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.
- 29 Στο πλαίσιο των βασικών ζητημάτων των ουσιαστικών και δικονομικών συνεπειών της κήρυξης της ακυρότητας μιας σύμβασης πίστωσης που περιέχει καταχρηστικές ρήτρες, όπως η επίμαχη σύμβαση πίστωσης, μπορεί να επισημανθεί, για παράδειγμα, η υποχρέωση των μερών να επιστρέψουν αμοιβαία τις εκπληρωθείσες παροχές βάσει της σύμβασης αυτής (άρθρο 405 του Αστικού Κώδικα σε συνδυασμό με το άρθρο 410 § 1 του Αστικού Κώδικα), είναι δε δυνατόν να ζητηθεί η αποτίμηση των παροχών από το δικαστήριο, πράγμα που σημαίνει ότι οι παροχές θα πρέπει να επιστραφούν σε ποσά υψηλότερα της ονομαστικής αξίας (άρθρο 358¹ § 3 του Αστικού Κώδικα). Μόλις ο ενάγων οχληθεί από την τράπεζα να πληρώσει, η τελευταία θα μπορεί επίσης να απαιτήσει την καταβολή νόμιμων τόκων υπερημερίας από τον ενάγοντα (άρθρο 481 § 1 του Αστικού Κώδικα). Αν ο δανειολήπτης δεν επιστρέψει στην

τράπεζα το ισόποσο του κεφαλαίου του δανείου, θα μπορούσε να εναχθεί από την τράπεζα προκειμένου να καταβάλει την εν λόγω παροχή και θα υποχρεωνόταν να επιστρέψει στην τράπεζα και τα δικαστικά έξοδα στα οποία αυτή υποβλήθηκε (άρθρο 98, παράγραφος 1, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας) καθώς και τόκους επί των εξόδων αυτών (άρθρο 98, παράγραφος 11, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας) [συμπεριλαμβανομένων, ενδεχομένως, των εξόδων εκπροσώπησης και, κατά περίπτωση, των εξόδων αναγκαστικής εκτέλεσης]. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, οι διάδικοι μπορούν να προβάλουν τις προβλεπόμενες από τον νόμο ενστάσεις και να υποβάλουν σχετικές αιτήσεις, όπως είναι η ένσταση συμψηφισμού (άρθρο 203, παράγραφος 1, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας), η αίτηση καταβολής της επιδικασθείσας παροχής σε δόσεις (άρθρο 322 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας) ή η ένσταση επίσχεσης. Οι διάδικοι μπορούν επίσης να ζητήσουν την καταβολή αμοιβής λόγω χρήσης του κεφαλαίου άνευ συμβατικής βάσης. Η δικαστική διεκδίκηση των απαιτήσεων των διαδίκων δεν είναι ο μόνος δυνατός τρόπος ικανοποίησής τους: οι διάδικοι μπορούν να συνάψουν συμφωνία φιλικού διακανονισμού (άρθρο 917 του Αστικού Κώδικα), συμπεριλαμβανομένου του φιλικού διακανονισμού στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας.

- 30 Η ανάγκη να λάβει γνώση των ανωτέρω πληροφοριών ο καταναλωτής στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας θα συνεπαγόταν σοβαρές δυσκολίες και, ιδίως, θα εγκυμονούσε τον κίνδυνο αποδιοργάνωσης της διαδικασίας και θα μπορούσε να οδηγήσει στην αδυναμία εκδίκασης της υπόθεσης εντός εύλογης προθεσμίας. Επιπλέον, εγείρει ανησυχίες σχετικά με το κατά πόσον ένας καταναλωτής χωρίς νομική κατάρτιση θα ήταν πράγματι σε θέση με μια και μοναδική φορά να αφομοιώσει και να κατανοήσει πλήρως έναν τόσο σημαντικό όγκο πληροφοριών.
- 31 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά την τρέχουσα πρακτική του Sąd Okręgowy w Warszawie (περιφερειακού δικαστηρίου Βαρσοβίας) η οδηγία που αποστέλλεται συχνότερα στους καταναλωτές έχει το ακόλουθο περιεχόμενο: «Οι συμβατικές ρήτρες για τη μετατροπή του ποσού του δανείου σε φράγκα και των μηνιαίων δόσεων σε πολωνικά ζλότι δεν επιτρέπονται (είναι καταχρηστικές). Μετά την απάλειψή τους, η εκτέλεση της σύμβασης δεν θα μπορέσει να συνεχιστεί και το δικαστήριο θα διαπιστώσει την ακυρότητά της. Τούτο σημαίνει ότι η σύμβαση θα αντιμετωπιστεί σαν να μην είχε συναφθεί ποτέ. Εάν η σύμβαση κηρυχθεί άκυρη, τα μέρη υποχρεούνται σε αμοιβαία επιστροφή των παροχών που έχουν εκπληρωθεί, επομένως η τράπεζα υποχρεούται να επιστρέψει τις καταβληθείσες δόσεις και ο δανειολήπτης υποχρεούται να επιστρέψει το δανειακό κεφάλαιο που του καταβλήθηκε. Επιπλέον, οι διάδικοι μπορούν να προβάλουν ένσταση επίσχεσης, όπερ σημαίνει ότι ο δανειολήπτης θα λάβει την επιστροφή της παροχής του μόνο μετά την επιστροφή του κεφαλαίου που του καταβλήθηκε. Οι διάδικοι μπορούν επίσης να προβάλουν ένσταση συμψηφισμού, με αποτέλεσμα επιστρεπτέα να είναι μόνον η διαφορά μεταξύ των παροχών των διαδίκων. Τα μέρη μπορούν να εγείρουν περαιτέρω αξιώσεις σχετικές με την ακυρότητα της σύμβασης. Ειδικότερα, είναι δυνατή η άσκηση αγωγής για τη λεγόμενη αμοιβή λόγω της χρήσης του κεφαλαίου. Υποθέσεις αυτού του είδους εκκρεμούν ήδη ενώπιον των δικαστηρίων, αλλά δεν έχουν ακόμη εκδοθεί

τελεσίδικες αποφάσεις. Επιπλέον, έχει υποβληθεί στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης νομικό ερώτημα σχετικά με το κατά πόσον οι διάδικοι έχουν τέτοια αξίωση. Ο δανειολήπτης μπορεί να αποτρέψει την ακυρότητα της σύμβασης και τις συνέπειές της εκφράζοντας τη συναίνεσή του για την εφαρμογή αυτών των μη επιτρεπτών ρητρών ήδη από το χρονικό σημείο της σύναψης της σύμβασης. Ωστόσο, η παροχή τέτοιας συναίνεσης σημαίνει ότι τα αιτήματα της αγωγής θα θεωρηθούν αβάσιμα (ο δανειολήπτης θα χάσει την υπόθεση)». Μια τέτοιου περιεχομένου οδηγία φαίνεται να είναι επαρκής, ωστόσο το αιτούν δικαστήριο ζητεί καθοδήγηση από το Δικαστήριο επί του θέματος αυτού. Η απάντηση στο εν λόγω ερώτημα έχει σημασία για να εκτιμηθεί κατά πόσον οι οδηγίες που δίδει το δικαστήριο μέχρι σήμερα είναι επαρκείς.